

ПОСТПРЕДЛОЖНАТА ЕЛИПСА В БЪЛГАРСКАТА УСТНА РЕЧ

Ана Кочева
(*София, България*)

Постпредложната елипса в българската устна реч е свързана със самата природа на езика – да се развива въз основа на принципита на икономията. В повечето случаи тя намира своето обяснение само тогава, когато се установява контекстовата семантична връзка (предходна или следходна) с другите конструкции, в които се „възстановяват“ елементите от елидирането.

Постпредложната елипса най-парадоксално се е появила дори и в най-невъзможната и най-малко очакваната синтактична позиция, каквато е постпредложната. На пръв поглед с това като че ли се обезсмисля самата роля на предлозите – да се съчетават най-вече с именните групи. Въз основа на елизията са се появили множество повторения в изказа, които биха могли да бъдат разгледани като следствие от склонността към запазване на равновесието в езика.

Постпредложната елипса в българската устна реч, създаваща анаколути (неоформени конструкции) досега не е била предмет на специално проучване. Както правилно е отбелязала И. Ангелова „прекъснатите, недовършените, недооформените по различни причини реплики (анаколути), както и неясните, неадекватните, пораждащи нарушаване на тематичната линия на диалога и превключване на метаезиков код от страна на адресата, би трябвало да бъдат предмет на отделно изследване” и по-нататък: „Направено е още едно съществено ограничение в обсега на разглеждания материал: практически не се анализират въпросителните реплики по няколко причини. Тяхното място в диалога е съществено, те са неговите „локомотиви” и поради това заслужават отделна разработка” [Синтаксис на българската разговорна реч (в съпоставка с руски, чешки, полски език), С. 1994, с.8].

Задачата на този доклад е да постави именно една значителна част от тези проблеми, които не са намерили място в досегашните изследвания.

Кондензацията на изказа е свързана с елидиране, което обикновено се обяснява с емоционалните или менталните особености на комуникантите (повишена експресия; забравяне, търсене на подходяща дума и пр.), без да се обръща внимание на речевия контекст, в който компенсаторно се явяват обратните на тези черти (удвоявания, повторения и пр.)

Постпредложната елипса на именните групи в повечето случаи намира своето обяснение само тогава, когато се установява контекстовата семантична връзка (предходна или следходна) с другите конструкции, в които се „възстановяват“ елементите от елидирането.

Товага неясните поради пропускане думи, съчетания и дори изречения намират своето логично обяснение и недовършените конструкции получават своята семантична завършеност. С други думи, срещу репликите – въпроси (стимулните реплики) се появяват реплики – отговори и речевата комуникация се изпъстря с въпросно – ответни конструкции (и изречения).

Предложният анализ тук е извършен върху текст, записан със скрит магнетофон на 23. 04. 2007 г. Във Виена, Австрия в комплекса на Българското посолство. Информатори са Нина В. (основен) и Калина Х. (допълнителен), живеещи във Виена (обединени с абревиатурата **И** = информатори). Нина В. живее от 13 години в Австрия. Родена е през 1973 г. в с. Малчика, Плевенско. Учи първоначално в Залцбург, а по-късно във Виена. Работи към Австрийското министерство на образованието и технологиите като главен експерт за Югоизточна Европа. Семейна е, със съпруг българин. Калина Х. Е студентка по руска филология във Виенския университет. Работи в Интеграционен център за маргинални хора във Виена. Експлоратори, задаващи въпросите, са научни сътрудници от БАН: двама от Института за български език и двама от Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Тук научните работници, участващи с въпроси, са обединени с абревиатурата **Е** (= експлоратори).

Съотнасянията на постпредложните елипси от конструкциите към наличните реално зарегистрирани цялостни и ненакърнени се извършва както в границите на **репликата (речевия акт, речевата изява, едно изказване)** от едно лице, така и в пределите на **речевата комуникация**, т.е. между две и повече лица. И в единия, и в другия случай се търси паралелност между наличния и пропуснатия член със същата семантика (със значението на наличния). Това може и в двата случая да стане в две позиции: в препозиция (антецедентна) и постпозиция. „Възстановяването” на елидиращия член от постпредложната елипса може да бъде ориентирано едновременно двустранно семантично. Това се отнася до единиците, участващи в речевата комуникация. Ето някои по-типични примери от описаните досега случаи:

I. В границите на репликата на един участник семантичното „възстановяване” на елизиата всъщност се извършва чрез конструктивен елемент, който е допълнителна дистрибутивна част от собствената реплика:

1. При зададен стимулиращ въпрос от **Е: В какво отношение?** (визира се разликата между Залцбург и Виена) **И** отговаря: **В отношение на...** (т.е. налице е постпредложна елипса). След това следват нарастващо компенсаторни повторения от страна на **И: В отношение на запазване на българската култура. В отношение изобщо на събиране на българи на едно място.**

Постпредложната елипса се появява и след **на** при пояснителните конструкции:

И: Тоест в другия край на ... // След хезитация (объркване от колебания) следват конструкциите *За мене Австрия, тоест Виена, нё, Австрия, Виена е балканска столица, значи тука е всичко, което може да се види.* След колебанието *Австрия – Виена* става ясно, че комплементацията е *Австрия*, или по-просто мисълта е: *'В другия край на Австрия'*. Въмъкването *Виена е балканска столица* трябва да се разглежда като хипербат (прескок) между частите на изказването.

2. Лавинно нарастващи линейни повторения (но и с поява на нова характеристика) се откриват след постпредложната елипса в репликата на **И** в следния пример: *Залцбург е град в...// в който...// в*

който човек попада по страшно голяма случайност, ако не е музикант. Тук е налице количествено повторение след постпредложно елидиране със забавяне при търсене на следващата си мисъл. От същия тип са изказванията:

И: *Какви проекти ще правим, няма значение. Трябва да направим нещо **между...**//**между...**поне Австрия и България.*

С емфатична функция за припомняне е фразата на

И: *Това определено място, това определено място е клуб „Изток”, което е на улицата на българското посолство. Точно **на** ...//там отсреща.*

Предлогът **на** всъщност установява релация с препозиционния компонент *улицата*, т.е. нормализираната конструкция би била: *Точно на улицата на българското посолство*. Аналогично „забавяне” на улици и локуси се открива в следните примери:

И: *Има още един български магазин за български вина, който е **във...**//някъде **във...**//но не знам на коя улица точно.* Вместо суплементарно добавяне се появява хезитация (*но не знам на коя улица точно*) и фразата остава незавършена.

Забравено припомняне на име на улица е налице в дистанктно разположените конструкции: *Забравих да кажа, значи **на...**// и Има една винотека „Медовина”, която е на Хамбургер Штресе.*

II. В границите на речевото общуване на двама (и на повече) участници семантичното „възстановяване” в речта на единия комуникант се извършва чрез реален конструктор от речта на другия комуникант, т.е. в диалога между **И** и **Е** у единия се открива постпредложна елипса, а у другия пълен конструктор, който участва в допълнителната дистрибуция към пропуснатото.

Тук са налице няколко типични случая:

1. Постпредложната елипса на **И** е съотносима (и се „възстановява” семантично) със следходната информация на **Е**:

И: *Проектът е, той беше// за броене **за...**//*

Е: *За влаковете.*

2. Постпредложната елипса на **Е** е съотносима (и се „възстановява” семантично) със следходната информация на **И**. В следващия диалог става дума за произхода на някаква ракия:

Е: *Пловдивска ли е тая или **от...**//*

И: *Не, от с. Малчика.*

3. Постпредложната елипса на един от комуникантите може да бъде двойно ориентирана – както към наличната пълноценна собствена (предходна или следходна) конструкция от репликата, така и към пълна конструкция със същото значение от репликата на другия комуникант.

Тук са налице случаи от типа като:

И: *Цял ден са готвили, тоест има абсолютно всяко нещо, което може да си помисли човек: от пълнени чушки, сушени и не знам си **какви баници**.*

Е: ***Какви баници?***

И: *Огромни маси **със...***//

Аналогичен е примерът:

И: *Периодът на **адаптация** е третата година.*

Е: *На **адаптация**?*

И: *На **границата** на третата година е периодът **на...***//

Независимо от мястото на постпредложната елипса в конструкцията, връзката ѝ с пълноценните ѝ еквиваленти е ярка и повече от очевидна.

От направения преглед на материала могат да се посочат следните важни **изводи** с отношение към устната реч:

1. Като явление елипсата има едва ли не вездесъщ и **безизключителен езиков характер**. Тя е свързана със самата природа на езика – да се развива въз основа на принципита на **икономията**.

2. Във връзка с първия извод е и обстоятелството, че тя най-парадоксално се е появила дори и в най-невъзможната и най-малко очакваната синтактична позиция, каквато е постпредложната. На пръв поглед с това като че ли се **обезсмисля самата роля на предлозите** – да се съчетават най-вече с именните групи.

3. Въз основа на елизията обаче, в интерес на съхранение на семантичните особености на синтактичните структури – като контрапункт – са се появили множество **повторения** в изказа, които биха могли да бъдат разгледани като следствие от склонността към запазване на **равновесието** в езика.

THE POSTPREPOSITION ELLIPSE IN BULGARIAN LANGUAGE

Ana Kocheva
(Sofia, Bulgaria)

The postpreposition ellipse in Bulgarian language is related to the nature of language – to grow on the princip of economy. In most cases, it finds its explanation only when itestablishes a contextual semantic relation (previous or following) with other structures in which the elements of the eliding ”recovered”.

The postpreposition ellipse most paradoxically occurred even in the most impossible and at least expected syntactic position. At first view this seems to be very useless role of prepositions – to combine mostly with the names of groups. On the basis of elizyappeared many iterations in the language expression, which could be considered as a consequence of the tendency to maintain equilibrium in the language.

postpreposition ellipse, language, princip of economy